

ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ

Բազմաթիվ հայկական պատմական հուշարձաններ Սպիտակի 1988թ. ավերիչ երկրաշարժից ստացել են տարբեր աստիճանի վնասվածքներ: Հետազոտության մեջ փորձ է արվում, ուսումնասիրելով ՀՀ Շիրակի մարզի եկեղեցիների ավերվածության աստիճանը, ծավալատարածական հորինվածքը, դասակարգել ըստ ծավալատարածական ամրության, այնուհետև գնահատել դրանց խոցելիության աստիճանը: Առ այսօր Հայաստանի պատմական հուշարձանների սեյսմիկ ռիսկի գնահատման և նվազեցման ուղղությամբ կատարվող սակավաթիվ հետազոտություններում կառույցների ճարտարապետական համալիր ուսումնասիրությունը բացակայում է: Սույն աշխատանքով փորձ է արվում լրացնել այդ բացը, որը կարող է լինել շարունակական՝ ընդգրկելով ՀՀ բոլոր մարզերի և պատմական Հայաստանի եկեղեցիները:

Առանցքային բառեր. երկրաշարժ, խոցելիություն, եկեղեցի, ծավալատարածական հորինվածք, ամրություն

Աշխարհագրական առումով հետազոտությունն ընդգրկում է ՀՀ Շիրակի մարզը, իսկ ժամանակագրական առումով՝ վաղ, միջին և ուշ միջնադարը: Որպես ուսումնասիրման օբյեկտներ դիտարկվում են Հայկական միջնադարյան տարբեր տիպերի 21 եկեղեցիներ:

Հետազոտությունը գործնական ներդրում կարող է ունենալ Հայաստանի պատմական հուշարձանների սեյսմիկ ռիսկի գնահատման և նվազեցման ուղղությամբ կատարվող աշխատանքներում: Աշխատանքի արդյունքները կնպաստեն.

- Հայաստանի միջնադարյան եկեղեցական կառույցների երկրաշարժի ու այլ տարերային աղետների հետ կապված ռիսկերի կրճատմանը,
- վերականգնվող և նոր կառուցվող եկեղեցիներում շինարվեստի կատարելագործմանը:

Սույն հետազոտական աշխատանքը մաս է «Հայկական պատմական հուշարձանների սեյսմիկ խոցելիությունը, կախված դրանց ծավալատարածական կառուցվածքից» հետազոտական աշխատանքի, որի սկզբնական դրույթներն արտահայտվել են «Լոռու մարզի հայկական պատմական հուշարձանների պահպանման որոշ հարցեր» ուսումնասիրության մեջ [1]:

Ուսումնասիրվել են Շիրակի մարզի Սպիտակի 1988թ. երկրաշարժի էպիկենտրոնային գոտում գտնվող որոշ եկեղեցիներ, գնահատվել են դրանց խոցելիության աստիճանը [2]: Դրա համար յուրաքանչյուր դիտարկվող եկեղեցու համար կազմվել է տվյալների բազա՝ ըստ էպիկենտրոնից հեռավորության, գրունտային պայմանների, կառույցի շինանյութի և կառույցի

չափերի: Վերջիններս ստացվել են ակնդետ դաշտային հետազոտությամբ կամ առկա տվյալների բազայից: Կառույցի ծավալատարածական կառուցվածքի ամրությունը բնորոշելու համար համադրվել են կառույցի ծավալային բաղադրիչների զանգվածները և կոշտությունները: Մեթոդաբանությունը հանգամանալից ներկայացված է Լոռվա եկեղեցիների օրինակի վրա [1]: Նման ուսումնասիրություն կատարվել է նաև Շիրակի մարզի տարբեր ժամանակաշրջաններում կառուցված 21 եկեղեցիների համար, որի արդյունքը աղյուսակի ձևով ներկայացված է ստորև:

Աղյուսակ

Եկեղեցիների սեյսմիկ խոցելիության համեմատական աստիճանը

Հ/հ	Եկեղեցու անունը	Կառուցման ժամանակաշրջանը	Եկեղեցու հիմնական տիպը	Խոցելիություն	Ենթատիպի ծավալատարածական մեծուկի ցուցանիշ	Կառույցի արտաքին չափերի գործակից	Ժամանակաշրջանի ճարտարապետաշինարարական առանձնահատկություններ	Եկեղեցու սեյսմիկ խոցելիության աստիճանը
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶ								
1	Պեմզաշենի եռախորան եկեղեցի	V-VI	Խաչաձև	Եռախորան, ուղանկյուն հատակագծով	1	0,5	1	0,5
2	Արթիկի Ս.Աստվածածին	V	Կետրոնագմբեթ	Քառակոնք, ազատ խաչաթևերով	1	0,5	1	1,5
3	Արթիկի Ս.Գրիգոր	VII	Խաչաձև	Միախորան, երկավանդատուն, խաչաձև հատակագծով	5	1	1	5
4	Պեմզաշենի Ս.Առաքելոց	XII	Գմբեթավոր դահլիճ	Երկավանդատուն	2	1	1	2
5	Պեմզաշենի Ս.Մակարավանք	1001	Գմբեթավոր դահլիճ	Երկավանդատուն	2	0,5	1	1
6	Մարմաշենի Ս.Մարիամ Աստվածածին	988-1029թ	Գմբեթավոր դահլիճ	Երկավանդատուն	2	1	1	2
7	Լմբատավանք	1201	Խաչաձև	Միախորան, անավանդատուն, խաչաձև հատակագծով	4	0,5	1	2
8	Սառնաղբյուր գյուղի Հոգեվանքի Ս.Կարապետ եկեղեցի	1205	Գմբեթավոր դահլիճ	Երկավանդատուն	2	1	1	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
9	Գյումրիի Ս.Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցի	XIX	Գմբեթավոր բազիլիկա	Նախապես եղել է գմբեթավոր, Քառասյուն, երկթեք ծածկով, կիսաշրջան խորանով, արևմտյան կողմում գանգաշտարակով	3	1	1,5	4,5
10	Գյումրիի Ս.Նշան	1857	Գմբեթավոր բազիլիկա	Ուշ միջնադարյան վարիացիա Գմբեթավոր բազիլիկայի և խաչաձև հորինվածքի սինթեզ է	3	1	1,5	4,5
11	Գյումրիի Ս.Ամենափրկիչ	1858-1876	Գմբեթավոր բազիլիկա	Քառասյուն	3	1,5	1,5	6,75
12	Գետափ գյուղի եկեղեցի	1862-1868	Եռանավ բազիլիկա	Քառասյուն, երկթեք ծածկով, կիսաշրջան խորանով	6	1	1,5	9
13	Սառնաղբյուր գյուղի Ս.Թադևոս Առաքյալի եկեղեցի	1883	Եռանավ բազիլիկա	Քառասյուն, երկթեք ծածկով	2	1	1	2
14	Գուսանագյուղի Ս.Աստվածածին	1888-1912թ	Միանավ բազիլիկա	Ունեցել է գմբեթ, միանավ բազիլիկայի և գմբեթավոր դահլիճի խմբիտացիա	7	1	1,5	10,5
15	Գյումրիի Ս.Աստվածածին	1886	Գմբեթավոր բազիլիկա	Քառասյուն	3	1,5	1,5	6,75
16	Ձորաշենի եկեղեցի	1886	Միանավ բազիլիկա	Երկավանդատուն	7	1	1,5	10,5
17	Լեռնակերտ գյուղի եկեղեցի	XVII-XVIII	Միանավ բազիլիկա	Միանավ	7	1	1,5	10,5
18	Ցողամարգ գյուղի եկեղեցի	XIX	Եռանավ բազիլիկա	Փայտե ծածկով	6	1	1,5	9
19	Արտաշեն գյուղի եկեղեցի	XIX	Միանավ բազիլիկա	Երկավանդատուն , ուղանկյուն հատակագծով	6	1	1,5	9
20	Զուգաղբյուր գյուղի եկեղեցի	XIX	Միանավ բազիլիկա	Երկավանդատուն , ուղանկյուն հատակագծով	7	1	1,5	10,5
21	Մեծ Սարիար գյուղի Ս.Խաչ եկեղեցի	1907	Գմբեթավոր բազիլիկա	Ուշ միջնադարյան վարիացիա Գմբեթավոր բազիլիկայի և խաչաձև հորինվածքի սինթեզ է	3	1	1,5	4,5

Т.А.Саакян

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОХРАНЕНИЯ АРМЯНСКИХ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ ШИРАКСКОГО МАРЗА

Множество армянских исторических памятников получило повреждения разной степени в результате разрушительного Спитакского землетрясения 1988г. В исследовании делается попытка, исследуя степень разрушенности и объемно-пространственную композицию церквей Ширакского марза РА, классифицировать их по объемно-пространственной прочности, после этого оценить

степень их уязвимости. До сих пор, в тех малочисленных исследованиях по оценке сейсмического риска для исторических памятников Армении отсутствует комплексное архитектурное исследование сооружений. В данной работе делается попытка восполнить этот пробел, охватывая церкви всех марзов РА и исторической Армении.

Ключевые слова: землетрясение, уязвимость, церковь, объемно-пространственная композиция, прочность

T.A.Sahakyan

SOME ISSUES ON THE PRESERVATION OF ARMENIAN HISTORICAL MONUMENTS OF SHIRAK MARZ

Numerous Armenian historical monuments have received various levels of detriment from 1988 Spitak's disruptive earthquake. During the research, an attempt is made, by investigating the dilapidation level of churches in Shirak Region RA, categorize them by their volumetric strength, and after to evaluate the level of their vulnerability.

Heretofore in those small studies carried out on the seismic risk assessment for Armenian historical monuments, complex-architectural research facilities are not available. This paper is an attempt to fulfill this gap, which may be continuous, covering the churches of all marzes of Armenia and historical Armenia as well.

Keywords: earthquake, vulnerability, church, volumetric-spatial composition, strength

Գրականություն

1. **Մահակյան Տ.Ա.** Լոռու մարզի հայկական պատմական հուշարձանների պահպանման որոշ հարցեր // ՃՇՀԱՀ գիտական աշխատություններ. – 2016. - Հ.II. - էջ 16-22:
2. **Ստեփանյան Վ.Ա.** Երկրաշարժերը հայկական լեռնաշխարհում և նրա մերձակայքում. - Երևան, 1964. – 465 էջ:

Աշխատանքն իրականացված է ՀՀ պետական բյուջեից գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորմամբ «ՀՀ ճարտարապետական և շինարարական համալիրների կայուն զարգացման ուղիների բացահայտում, ճշգրտում, ներդրման առաջարկությունների և հանձնարարականների մշակում՝ մշտական մոնիտորինգի կիրառմամբ» ծրագրի շրջանակում:

Մահակյան Տիգրան Աշիկի Վ.Ք. (ՀՀ, ք.Երևան) - ՃՇՀԱՀ, աղ. Ալ.Թամանյանի անվան ճարտարապետության և շինարարության պրոբլեմային լաբորատորիա, գ.ա., (+374)93252316, sahtig@mail.ru:

Саакян Тигран Ашикович, канд. архит. (РА, г.Ереван) - НУАСА, Проблемная лаборатория Архитектуры и строительства им. академ. Ал. Таманяна, н.с., (+374)93252316, sahtig@mail.ru.

Sahakyan Tigran Ashik, doctor of Philosophy (Ph.D) in Architecture (RA, Yerevan) – NUACA, Problem Laboratory of Architecture and Construction after Academician Al. Tamanyan, scientific worker, (+374)93252316, sahtig@mail.ru.

Ներկայացվել է՝ 10.11.2016թ.

Ընդունվել է տպագրության՝ 16.11.2016թ.